Kapitola 1

Rotační plochy

- vznikají otáčením (rotací) křivky kolem osy
- můžeme rotovat křivky rovinné (kružnice, elipsa, parabola, sinusoida ...), ale i prostorové (šroubovice, Vivianiho křivka ...), každý bod křivky vytvoří kružnici ležící v rovině kolmé k ose rotace, střed kružnice je průsečík této roviny a osy rotace, rotační plocha je pak souhrnem všech těchto kružnic
- při rotaci rovinné křivky obvykle předpokládáme, že osa rotace leží v rovině křivky, jinak by se chovala jako křivka prostorová
- řezem plochy rovinou procházející osou (**osový řez**) získáme rovinnou křivku zvanou **poledník** neboli **meridián**, libovolné dva poledníky jsou shodné
- řezem plochy rovinou kolmou k ose (**normálový řez**) získáme kružnici se středem na ose (**rovnoběžka**), rovnoběžky mají obvykle různý poloměr
- každým bodem na povrchu rotační plochy prochází právě jeden poledník a jedna rovnoběžka, tečná rovina v tomto bodě je určena jednoznačně tečnou tohoto poledníku a tečnou této rovnoběžky
- tečny dotýkající se poledníků podél bodů jedné obecné rovnoběžky vytvoří tečnou rotační kuželovou plochu s vrcholem ležícím na ose rotace
- tečny dotýkající se poledníků podél bodů jedné speciální rovnoběžky vytvoří buď tečnou rotační válcovou plochu (rovníková a hrdelní rovnoběžka) nebo rovinu kolmou k ose rotace (kráterová rovnoběžka)

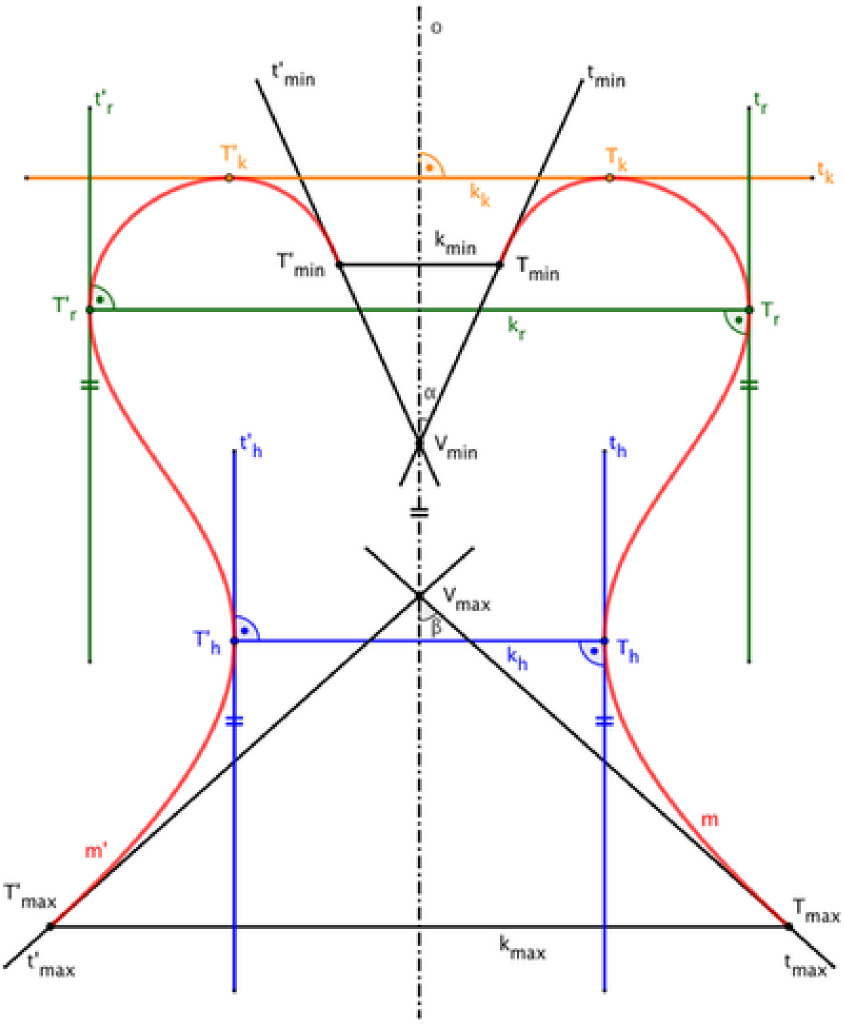

- osově souměrné křivky m, m' nazýváme polomeridiány, dohromady tvoří meridián
- rovnoběžka k_r, která má v dané oblasti největší poloměr a v jejíž bodech T_r, T_r' jsou tečny t_r, t_r' poledníků m, m' rovnoběžné s osou o, se nazývá **rovník, rovníková rovnoběžka**
- rovnoběžka k_h, která má v dané oblasti nejmenší poloměr a v jejíž bodech T_h, T_h' jsou tečny t_h, t_h' poledníků m, m' rovnoběžné s osou o, se nazývá **hrdlo, hrdelní rovnoběžka**
- rovnoběžka k_k, v jejíž bodech T_k, T_k' jsou tečny t_k, t_k' poledníků m, m' kolmé k ose o, se nazývá **kráter, kráterová rovnoběžka**
- v bodech všech ostatních rovnoběžek tečny k poledníkům m, m' svírají s osou o obecný úhel a vytváří tečnou kuželovou plochu s vrcholem na ose o
- rovnoběžka k_{max}, která má největší poloměr a v jejíž bodech T_{max}, T_{max}' jsou tečny t_{max}, t_{max}' poledníků m, m' různoběžné s osou o, se nazývá **maximální rovnoběžka**
- rovnoběžka k_{min}, která má největší poloměr a v jejíž bodech T_{min}, T_{min}' jsou tečny t_{min}, t_{min}' poledníků m, m' různoběžné s osou o, se nazývá **minimální rovnoběžka**

1.1 Rotační přímkové plochy

1.1.1 Rovina kolmá k ose

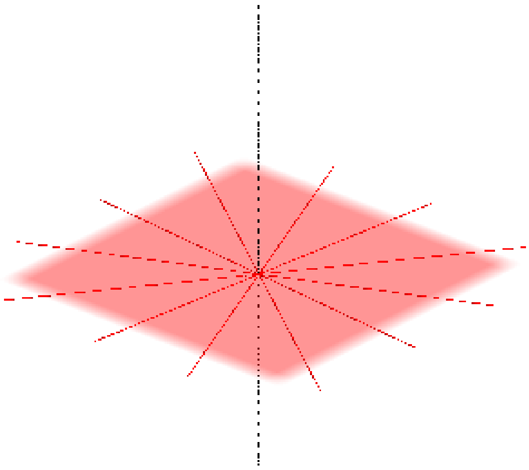

rotace přímky kolmé k ose rotace

1.1.2 Rot. válcová plocha

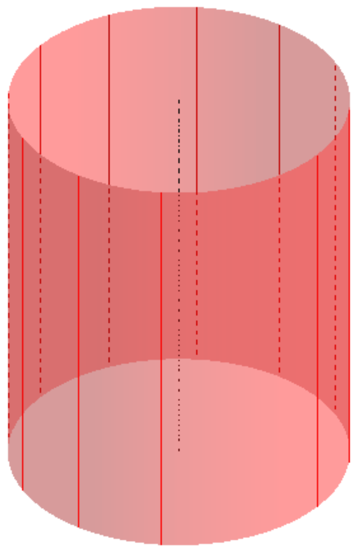

rotace přímky rovnoběžné s osou rotace

1.1.3 Rot. kuželová plocha

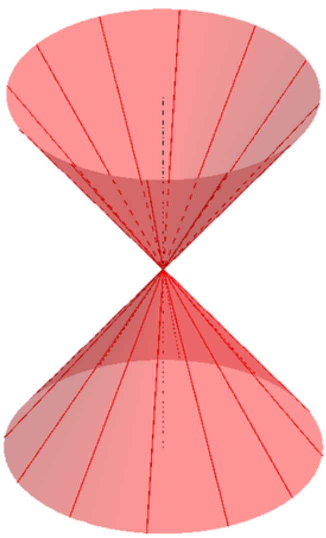

rotace přímky různoběžné s osou rotace

1.1.4 Rot. jednodílný hyperboloid

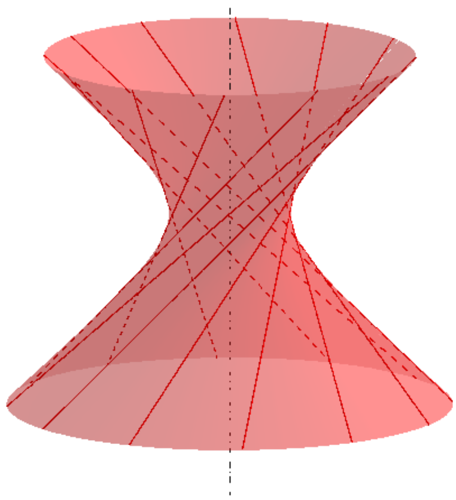

rotace přímky mimoběžné s osou rotace

1.2 Rotační (regulární) kvadriky

vznikají rotací kuželoseček kolem jejich os souměrnosti

1.2.1 Elipsoidy

Protáhlý (vejčitý)

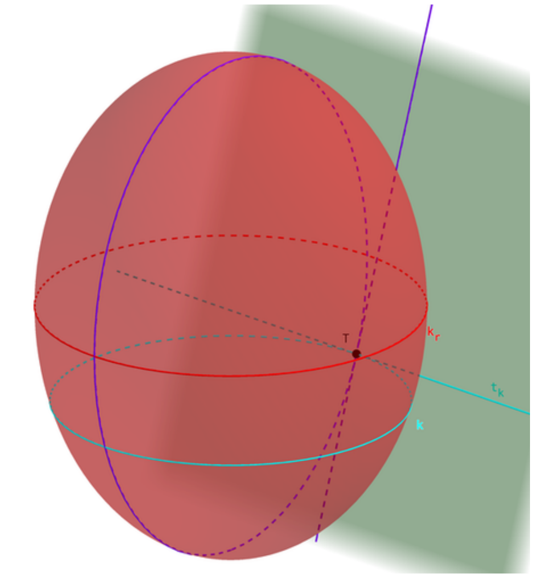

rotace elipsy kolem hlavní osy souměrnosti

Zploštělý (diskový)

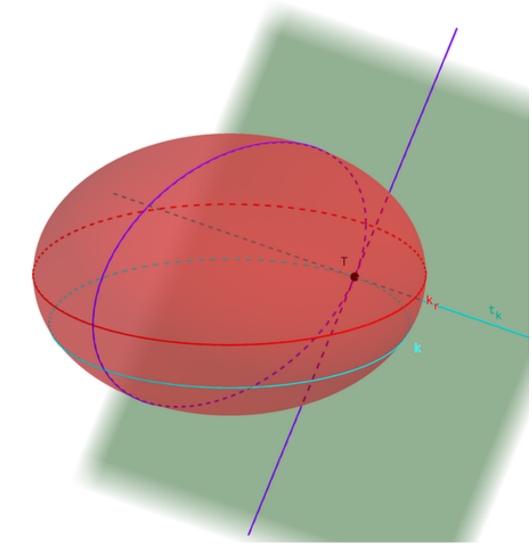

rotace elipsy kolem vedlejší osy souměrnosti

1.2.2 Hyperboloidy

Dvoudílný (miskový)

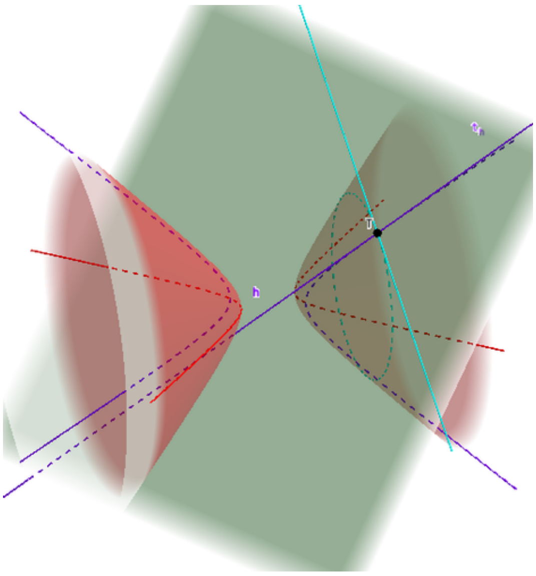

rotace hyperboly kolem hlavní osy souměrnosti

Jednodílný

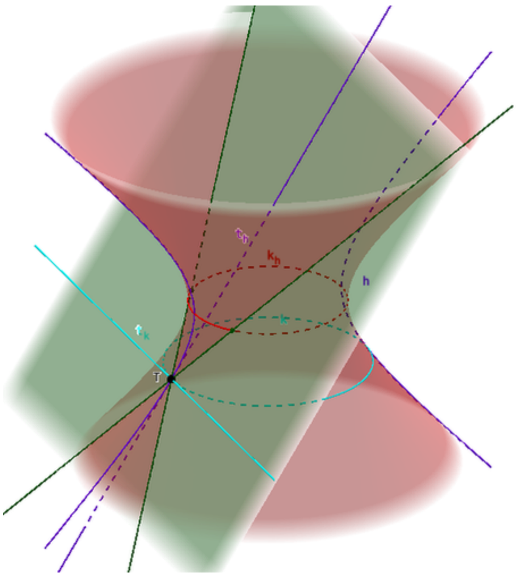

rotace hyperboly kolem vedlejší osy souměrnosti

1.2.3 Paraboloid

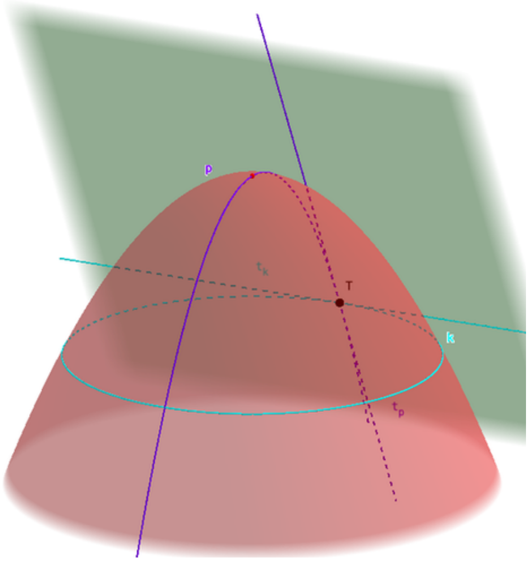

rotace paraboly kolem osy souměrnosti

1.3 Plochy vzniklé rotací kružnice

1.3.1 Kulová plocha

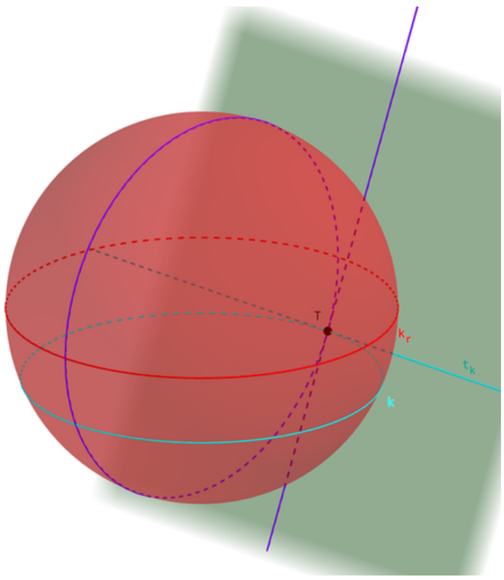

rotace kružnice kolem libovolné přímky procházející jejím středem

1.3.2 Anuloid (prstenec)

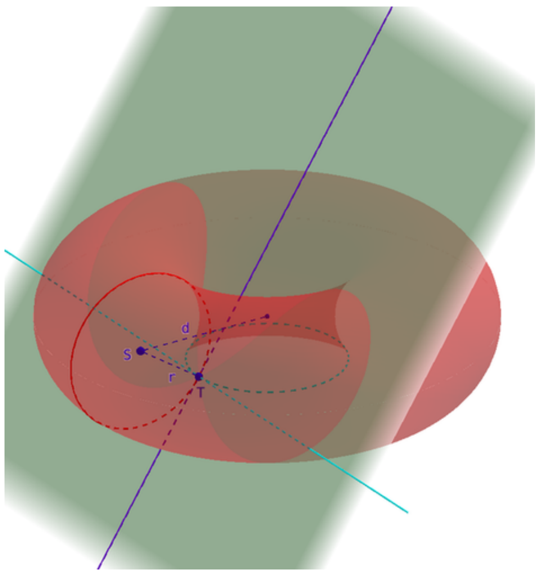

rotace kružnice kolem libovolné přímky **ne**procházející jejím středem
kružnice a osa rotace leží v jedné rovině

Kulová plocha

Definice: *Kulová plocha je množina bodů v prostoru, které mají od daného bodu (střed S) stejnou vzdálenost (poloměr r).*

- KP vzniká rotací kružnice kolem osy, která prochází jejím středem kružnice i osa rotace leží ve stejné rovině
- každá přímka procházející středem KP je její osou rotace
- každým bodem na povrchu KP prochází nekonečně mnoho kružnic, jejichž středem je střed KP $\Longrightarrow$ tečny všech těchto kružnic v daném bodě vytvoří tečnou rovinu, která bude kolmá na spojnici středu KP a společného bodu dotyku tečen neboli na poloměr KP
- libovolná dvojice různých bodů na povrchu KP určí **tětivu**, sestrojíme-li středem tětivy rovinu k ní kolmou (analogie osy úsečky) získáme rovinu **souměrnosti**, která **vždy** prochází středem KP a rozděluje ji na dvě shodné části
- řezem KP libovolnou rovinou získáme kružnici (průmětem je ale obvykle elipsa)

1.4 Řešené příklady

1.4.1 Kulová plocha daná tečnou rovinou s bodem dotyku T a obecném bodem A plochy

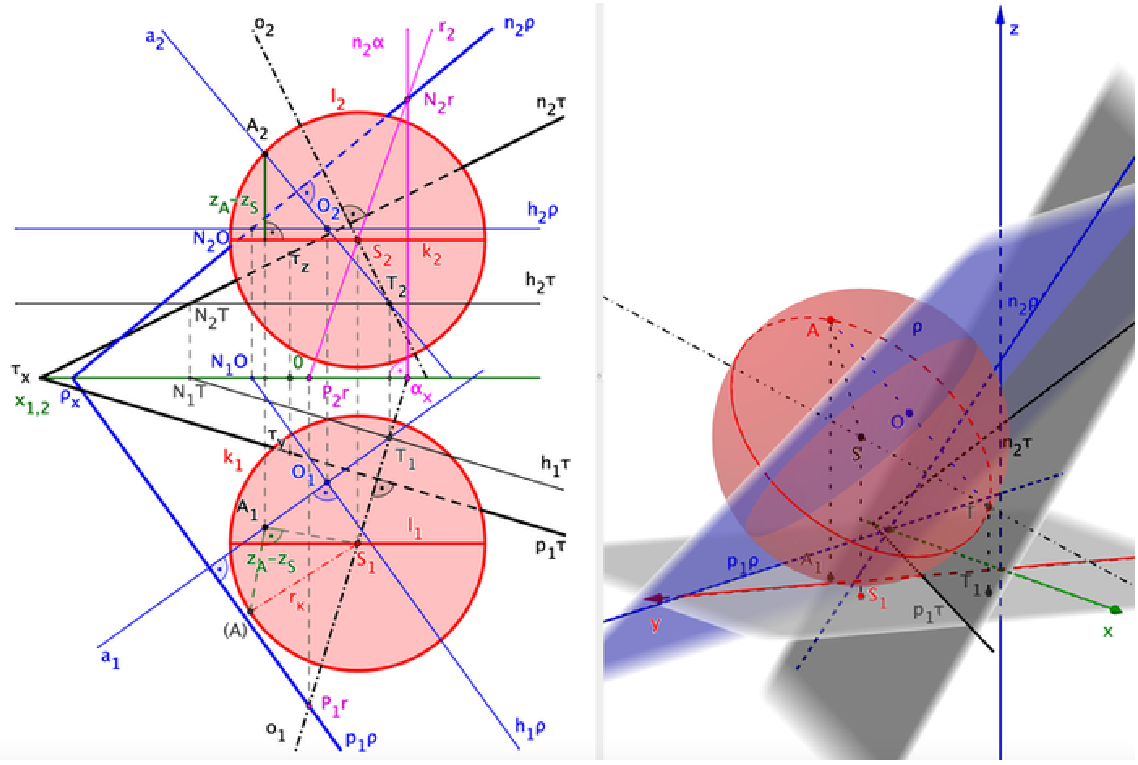

Bodem dotyku T vedeme osu o plochy kolmo k tečné rovině τ. Středem O tětivy AT sestrojíme rovinu ρ na ni kolmou. Průsečík osy o a roviny souměrnosti ρ je střed S kulové plochy, poloměr $r_\kappa = |AS| = |TS|$ najdeme ve sklopení.

0. doplníme T_1 pomocí hlavní přímky I. osnovy roviny τ:
   $T_2 \in {}^I h_2^\tau \parallel x_{1,2}$
   ${}^I h_2^\tau \cap n_2^\tau = N_2^T \xrightarrow{ord} N_1^T \in x_{1,2}$
   $N_1^T \in {}^I h_1^\tau \parallel p_1^\tau$
   $T_2 \xrightarrow{ord} T_1 \in {}^I h_1^\tau$

1. bodem dotyku T vedeme osu o plochy kolmo k tečné rovině τ:
   $T_1 \in o_1 \perp p_1^\tau$; $T_2 \in o_2 \perp n_2^\tau$

2. středem O tětivy AT sestrojíme rovinu ρ na ni kolmou:

a) O_1 je střed úsečky A_1T_1, O_2 je střed úsečky A_2T_2

b) bodem O proložíme hlavní přímku I. osnovy roviny souměrnosti ρ:
   $O_1 \in {}^I h_1^\rho \perp A_1T_1$; ${}^I h_1^\rho \cap x_{1,2} = N_1^O$
   $O_2 \in {}^I h_2^\rho \parallel x_{1,2}$; $N_1^O \xrightarrow{ord} N_2^O \in {}^I h_2^\rho$
   $N_2^O \in n_2^\rho \perp A_2T_2$; $n_2^\rho \cap x_{1,2} = \rho_x$
   $\rho_x \in p_1^\rho \perp A_1T_1$

3. najdeme střed S jako průsečík osy o a roviny souměrnosti ρ:

a) osou o proložíme pomocnou rovinu α kolmou k půdorysně π:
$p_1^\alpha = o_1$; $(p_1^\alpha =)o_1 \cap x_{1,2} = \alpha_x$; $\alpha_x \in n_2^\alpha \perp x_{1,2}$

b) najdeme průsečnici r rovin ρ a α:
$p_1^\rho \cap o_1 = P_1^r \xrightarrow{ord} P_2^r \in x_{1,2}$
$n_2^\rho \cap n_2^\alpha = N_2^r \xrightarrow{ord} N_1^r = \alpha_x$
$r : r_1 = P_1^r N_1^r = o_1,\ r_2 = P_2^r N_2^r$

c) najdeme střed S:
$o_2 \cap r_2 = S_2 \xrightarrow{ord} S_1 \in o_1$

3. sklopením úsečky AS najdeme poloměr r_κ kulové plochy:
použijeme tzv. redukované sklopení do roviny rovnoběžné s půdorysnou procházející středem S
$z_S - z_S = 0 \Longrightarrow S_1 = (S)$
$z_A - z_S = |A_1(A)|;\ A_1(A) \perp A_1 S_1$
$r_\kappa = |(A)S_1|$

4. vykreslení kulové plochy $\kappa(S; r_\kappa)$
kruh π-průmětu $k_1(S_1; r_\kappa)$ se promítá v nárysně jako průměr $k_2 \parallel x_{1,2}$
kruh ν-průmětu $l_2(S_2; r_\kappa)$ se promítá v půdorysně jako průměr $l_1 \parallel x_{1,2}$

1.4.2 Kulová plocha daná tětivou AB a osou plochy

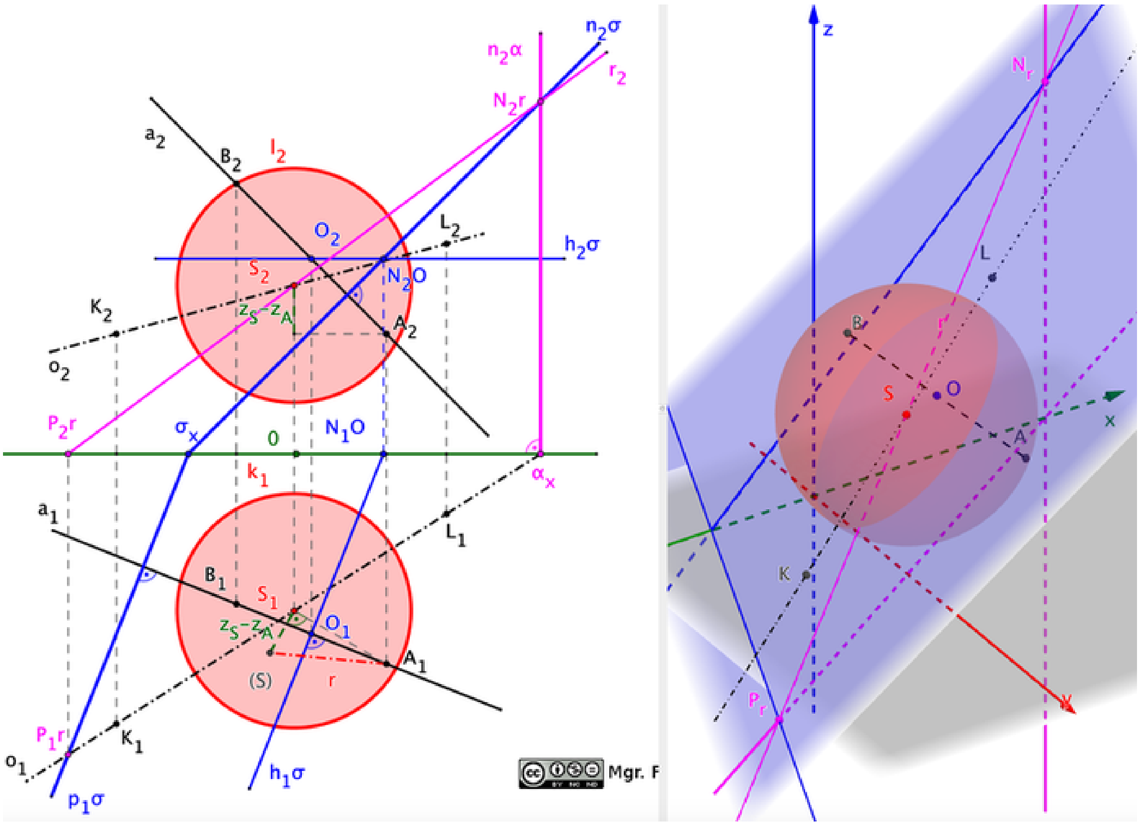

Sestrojíme rovinu souměrnosti tětivy AB, která protne osu $o = KL$ ve středu S kulové plochy. Poloměr najdeme se sklopení úsečky AS nebo BS.

1. středem O tětivy AB sestrojíme rovinu σ na ni kolmou:

a) O_1 je střed úsečky A_1B_1, O_2 je střed úsečky A_2B_2

b) bodem O proložíme hlavní přímku I. osnovy roviny souměrnosti σ:
$O_1 \in {}^I h_1^\sigma \perp A_1B_1;\ {}^I h_1^\sigma \cap x_{1,2} = N_1^O$
$O_2 \in {}^I h_2^\sigma \parallel x_{1,2};\ N_1^O \xrightarrow{ord} N_2^O \in {}^I h_2^\sigma$
$N_2^O \in n_2^\sigma \perp A_2B_2;\ n_2^\sigma \cap x_{1,2} = \sigma_x$
$\sigma_x \in p_1^\sigma \perp A_1B_1$

2. najdeme střed S jako průsečík osy o a roviny souměrnosti σ:

a) osou o proložíme pomocnou rovinu α kolmou k půdorysně π:
$p_1^\alpha = o_1;\ (p_1^\alpha =)o_1 \cap x_{1,2} = \alpha_x;\ \alpha_x \in n_2^\alpha \perp x_{1,2}$

b) najdeme průsečnici r rovin σ a α:
$p_1^\sigma \cap o_1 = P_1^r \xrightarrow{ord} P_2^r \in x_{1,2}$
$n_2^\sigma \cap n_2^\alpha = N_2^r \xrightarrow{ord} N_1^r = \alpha_x$
$r : r_1 = P_1^r N_1^r = o_1,\ r_2 = P_2^r N_2^r$

c) najdeme střed S:
$o_2 \cap r_2 = S_2 \xrightarrow{ord} S_1 \in o_1$

3. sklopením úsečky AS najdeme poloměr r kulové plochy:
použijeme tzv. redukované sklopení do roviny rovnoběžné s půdorysnou procházející bodem A
$z_A - z_A = 0 \Longrightarrow A_1 = (A)$
$z_S - z_A = |S_1(S)|;\ S_1(S) \perp A_1S_1$
$r = |(S)A_1|$

4. vykreslení kulové plochy $\kappa(S; r_\kappa)$
kruh π-průmětu $k_1(S_1; r)$
kruh ν-průmětu $l_2(S_2; r)$

1.4.3 Anuloid (prstenec)

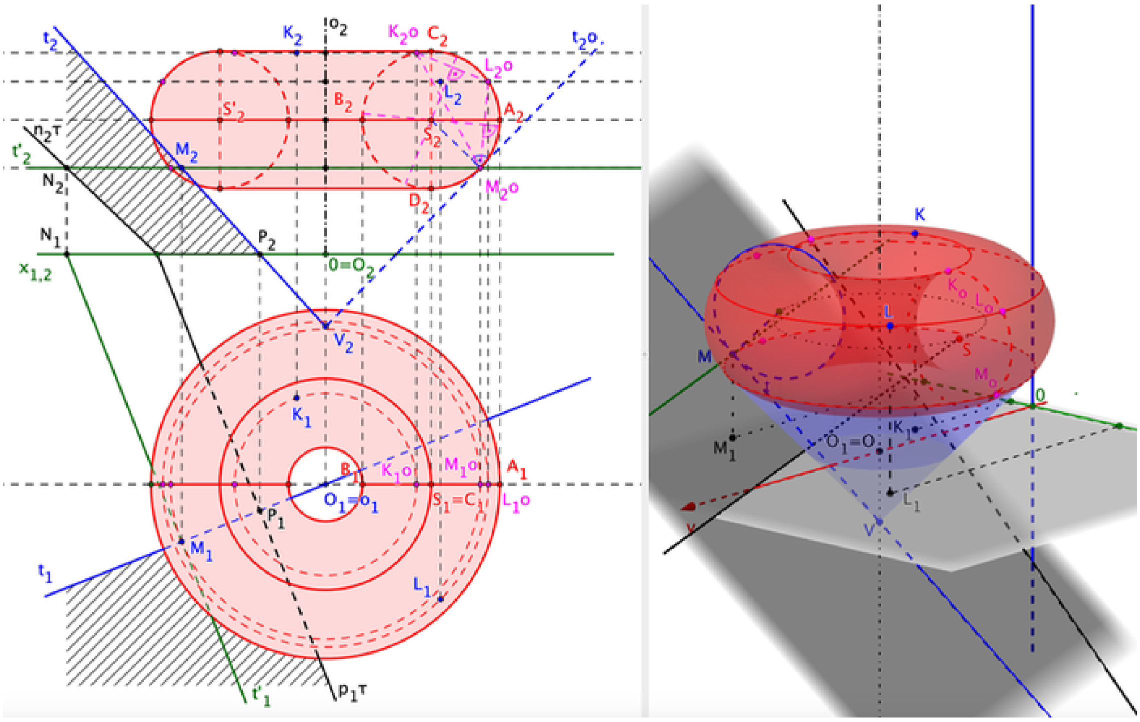

Ani jeden ze zadaných bodů neleží v rovině skutečného obrysu pro nárysnu (rovina rovnoběžná s nárysnou procházející osou o), takže je kolem osy o do této roviny otočíme. Otočené body určí tvořící kružnici pomocí níž odvodíme průměty plochy. V otočeném bodě M_o sestrojíme pomocnou tečnu obrysového poledníku (kružnice), která nám určí vrchol V tečné kuželové plochy, kterým prochází i tečna poledníku bodu M, doplníme tečnu rovnoběžky bodu a tak určíme tečnou rovinu.

1. otočíme obecné body K, L, M do roviny obrysové elipsy
   $K_1 \in k_K(O_1)$; $K_1^o O_1 \parallel x_{1,2}$; $K_2 K_2^o \parallel x_{1,2}$; $K_1^o \xrightarrow{ord} K_2^o$
   $L_1 \in k_L(O_1)$; $L_1^o O_1 \parallel x_{1,2}$; $L_2 L_2^o \parallel x_{1,2}$; $L_1^o \xrightarrow{ord} L_2^o$
   $M_1 \in k_M(O_1)$; $M_1^o O_1 \parallel x_{1,2}$; $M_2 M_2^o \parallel x_{1,2}$; $M_1^o \xrightarrow{ord} M_2^o$

2. sestrojíme kružnici opsanou trojúhelníku $\triangle K_2^o L_2^o M_2^o$ se středem S_2
   $S_2 \in A_2 B_2 \perp o_2$ - rotací bodu A vzniká rovníková kružnice, bodu B hrdelní kružnice, pro půdorysnu jsou to vnější a vnitřní obrysová kružnice
   $S_2 \in C_2 D_2 \parallel o_2$ - rotací bodů C, D vznikají horní a dolní kráterové kružnice

3. sestrojíme tečnu obrysové kružnice (poledníku) v bodě M_2^o:
   tečna $M_2^o \in t_2^o \perp M_2^o S_2$
   najdeme vrchol V kužele tečen:
   $t_2^o \cap o_2 = V_2 \xrightarrow{ord} V_1 = O_1$
   tečna poledníku v bodě M:
   $t_1 = M_1 O_1$; $t_2 = M_2 V_2$ (čárkovaně)

4. tečna rovnoběžky v bodě M:
   $M_1 \in t_1' \perp M_1 O_1$; $M_2 \in t_2' \parallel x_{1,2}$ (čárkovaně)

5. viditelnost:
   M_1 - neviditelný (M_2 pod $S_2 S_2'$) $\Longrightarrow t_1, t_1'$ viditelné mimo $\pi-$průmět (uvnitř hrdelní kružnice t_1 vidíme)

M_2 - viditelný (M_1 není mezi A_1S_1 a $x_{1,2}$) $\Longrightarrow t_2, t_2'$ viditelné přes $\nu-$průmět
v půdorysně šrafujeme po obrysovou křivku (rovník), ne až k bodu M_1
v nárysně šrafujeme přes obrysovou křivku až k bodu M_2

6. stopy tečné roviny není třeba hledat
$t_2 \cap x_{1,2} = P_2 \xrightarrow{ord} P_1 \in t_1$
$t_1' \cap x_{1,2} = N_1 \xrightarrow{ord} N_2 \in t_2'$
$P_1 \in p_1^\tau \perp t_1;\ p_1^\tau \cap x_{1,2} = \tau_x;\ n_2^\tau = \tau_x N_2$

1.4.4 Rotační protáhlý elipsoid

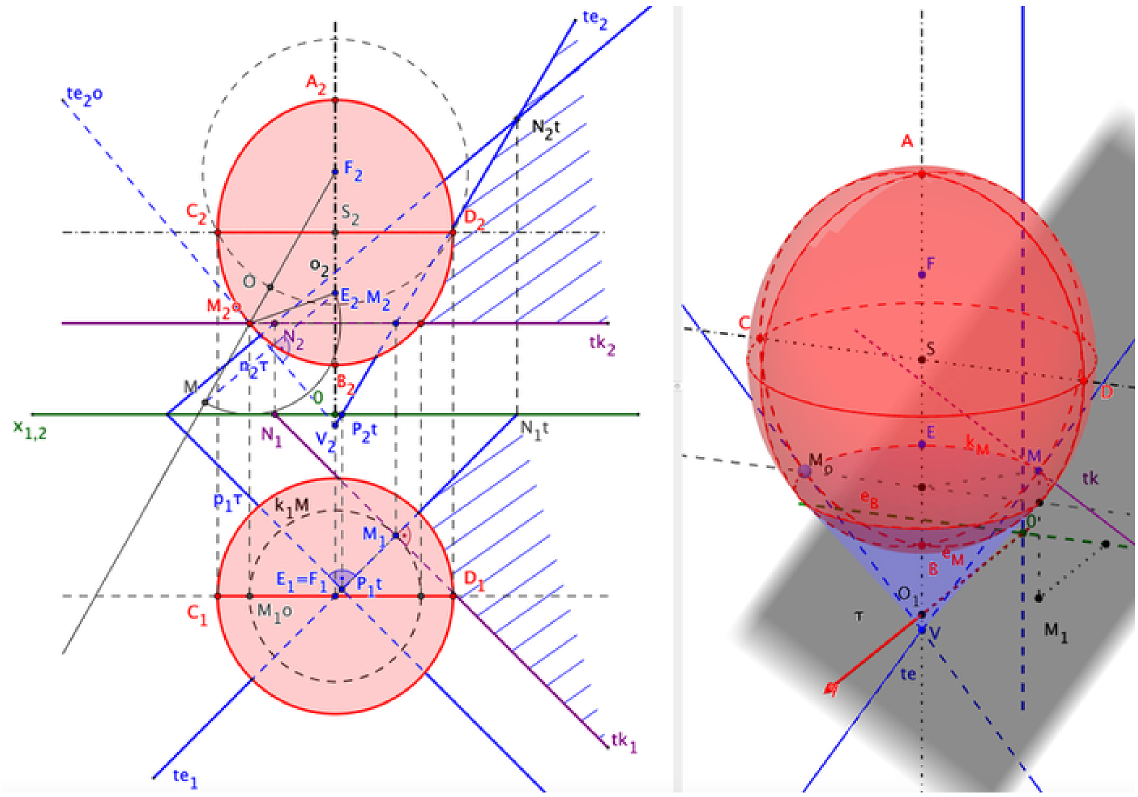

Bod M není bodem obrysové kružnice pro půdorysnu ani obrysové elipsy pro nárysnu, musíme ho otočil kolem osy $o = EF$ do roviny obrysové elipsy pro nárysnu, která je rovnoběžná s nárysnou s prochází osou o. Najdeme hlavní a vedlejší vrcholy obrysové elipsy a odvodíme půdorysný průmět. V otočeném bodě M_o sestrojíme pomocnou tečnu obrysové elipsy, která nám určí vrchol V tečné kuželové plochy, kterým prochází i tečna elipsy bodu M, doplníme tečnu rovnoběžky bodu a tak určíme tečnou rovinu.

1. otočíme obecný bod M do roviny obrysové elipsy
$M_1 \in k_M(E_1 = F_1);\ M_1^o E_1 \parallel x_{1,2}$
$M_2 M_2^o \parallel x_{1,2};\ M_1^o \xrightarrow{ord} M_2^o$

2. podle definice elipsy platí:
$|E_2 M_2^o| + |M_2^o F_2| = 2a = |MF_2| \longrightarrow a = \frac{|MF_2|}{2} = |MO| = |A_2 S_2| = |C_2 F_2|$
$C_2 \xrightarrow{ord} C_1 \in M_1^o E_1$ elipsu zatím nevykreslujeme !

3. sestrojíme tečnu obrysové elipsy v bodě M_2^o:
tečna te_2^o půlí úhel $\angle M M_2^o E_2$ neboli $M_2^o \in te_2^o \perp ME_2$

najdeme vrchol V kužele tečen:
$te_2^o \cap E_2F_2 = V_2 \xrightarrow{ord} V_1 = E_1$
tečna poledníku v bodě M:
$te_1 = M_1E_1;\ te_2 = M_2V_2$ (čárkovaně)

4. tečna rovnoběžky v bodě M:
$M_1 \in tk_1 \perp M_1E_1;\ M_2 \in tk_2 \parallel x_{1,2}$ (čárkovaně)

5. viditelnost:
M_1 - neviditelný (M_2 pod C_2D_2) $\Longrightarrow te_1, tk_1$ viditelné mimo $\pi-$průmět
M_2 - neviditelný (M_1 mezi C_1D_1 a $x_{1,2}$) $\Longrightarrow te_2, tk_2$ viditelné mimo $\nu-$průmět
šrafujeme po obrysové křivky, ne až k bodu dotyku

6. stopy tečné roviny není třeba hledat
$te_2 \cap x_{1,2} = P_2^t \xrightarrow{ord} P_1^t \in te_1$
$te_1 \cap x_{1,2} = N_1^t \xrightarrow{ord} N_2^t \in te_2$
$tk_1 \cap x_{1,2} = N_1 \xrightarrow{ord} N_2 \in tk_2$
$n_2^\tau = N_2^tN_2;\ n_2^\tau \cap x_{1,2} = \tau_x;\ p_1^\tau = \tau_xP_1^t$

1.4.5 Rotační paraboloid

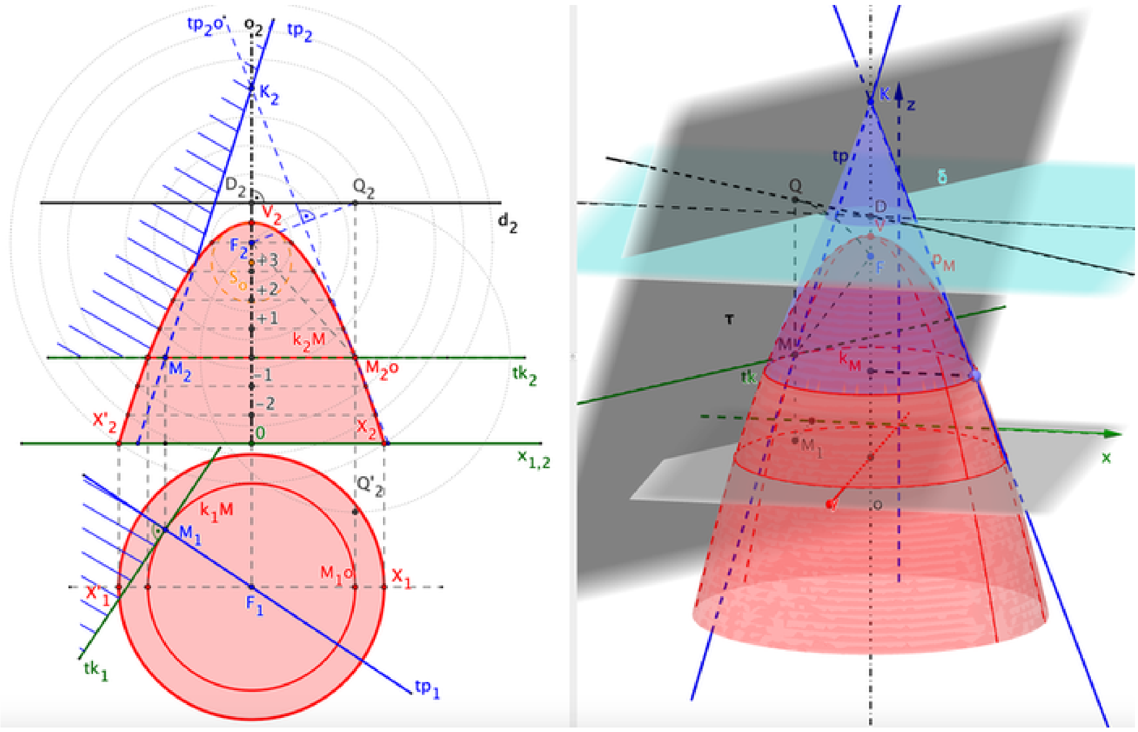

Bod M není bodem obrysové kružnice pro půdorysnu ani obrysové paraboly pro nárysnu, musíme ho otočil kolem osy $F \in o \perp \pi$ do roviny obrysové paraboly pro nárysnu, která je rovnoběžná s nárysnou s prochází osou o. Najdeme řídící přímku, vrchol a dostatečný počet obecných bodů obrysové elipsy a odvodíme půdorysný průmět. V otočeném bodě M_o sestrojíme pomocnou tečnu obrysové paraboly, která nám určí vrchol K tečné kuželové plochy, kterým prochází i tečna paraboly bodu M, doplníme tečnu rovnoběžky bodu a tak určíme tečnou rovinu.

1. otočíme obecný bod M do roviny obrysové paraboly
$M_1 \in k_M(F_1);\ M_1^oF_1 \parallel x_{1,2}$
$M_2M_2^o \parallel x_{1,2};\ M_1^o \xrightarrow{ord} M_2^o$

2. sestrojíme řídící přímku d paraboly, podle definice pro parabolu platí:
   $|F_2M_2^o| = v(M_2^o d_2) \wedge d_2 \perp o_2 \Longrightarrow Q_2M_2^o \parallel o_2 \wedge |Q_2M_2^o| = |F_2M_2^o|$
   $Q_2 \in d_2 \perp o_2;\ d_2 \cap o_2 = D_2$

3. vrchol V_2 je střed úsečky F_2D_2

4. oskulační kružnice:
   poloměr $r = |F_2D_2| = p \ldots$ parametr paraboly
   střed $S_o \in o_2$ a platí $|S_oV_2| = |F_2D_2|$ neboli $|S_oF_2| = |F_2V_2|$

5. průsečíky obrysové paraboly a osy $x_{1,2}$:
   $|0D_2| = |F_2X_2| = |F_2X_2'|$

6. konstrukce obecných bodů:
   sestrojíme libovolnou kolmici na osu o_2, vzdálenost jejího průsečíku od bodu D_2 kružítkem naneseme od ohniska F_2 opět na kolmici, např.
   setrojíme systém kolmic po $1cm$ od k_2^M, průsečíky s osou o_2 označíme $+1; -1; +2 \ldots$,
   do kručítka vezmeme vzdálenost $|+1D_2|$ a z ohniska F_2 naneseme na kolmici procházející bodem $+1$, průsečíky jsou body paraboly
   parabolu zatím nevykreslujeme !

7. sestrojíme tečnu obrysové paraboly v bodě M_2^o:
   tečna tp_2^o půlí úhel $\angle M_2^oF_2Q_2$ neboli $M_2^o \in tp_2^o \perp F_2Q_2$
   najdeme vrchol K kužele tečen:
   $tp_2^o \cap o_2 = K_2 \xrightarrow{ord} K_1 = F_1$
   tečna poledníku v bodě M:
   $tp_1 = M_1F_1;\ tp_2 = M_2K_2$ (čárkovaně)

8. tečna rovnoběžky v bodě M:
   $M_1 \in tk_1 \perp M_1F_1;\ M_2 \in tk_2 \parallel x_{1,2}$ (čárkovaně)

9. viditelnost:
   M_1 - viditelný $\Longrightarrow tp_1, tk_1$ viditelné přes $\pi-$průmět
   M_2 - neviditelný (M_1 mezi X_1X_1' a $x_{1,2}$) $\Longrightarrow tp_2, tk_2$ viditelné mimo $\nu-$průmět
   v půdorysně šrafujeme přes obrysovou křivku až k bodu M_1
   v nárysně šrafujeme po obrysovou křivku, ne až k bodu M_2